

Depesch Nationell biblioteksstrategi:

Inledning

Biblioteken utgör en landsomfattande bildningsinfrastruktur som står öppen och tillgänglig för alla. Där finns anställda som dagligen arbetar med att utjämna kunskapsklyftor, hjälpa barn och vuxna att knäcka läskoden, utveckla medie- och informationskunnighet, skapa fri tillgång till litteratur, kultur och information, och värna allas rätt att utvecklas, tänka, tala och skriva fritt. Biblioteken har anpassat sig till en ny medieverklig het och fungerar också som kunskapscentraler till stöd för invånarna när kraven på digitala färdigheter och analysförmåga stiger. Forskningsbiblioteken har en framträdande roll i det nya landskapet för forskningskommunikation, framför allt gällande hanteringen av lärosätenas publikationsverksamhet. Biblioteken utgör också en nod i det framväxande ekosystemet för forskningsinformation. Den vetenskapliga kommunikationen och utveckling av studenternas akademiska litteracitet har också kommit att spela en allt viktigare roll för forskningsbiblioteken.

Sverige saknar en nationell strategi för hur biblioteken ska utvecklas för att nå sina mål och bidra till samhällsutvecklingen. Avsaknaden av ett samlat politiskt intresse för biblioteken har lett till en allvarlig situation som gör att Sverige och dess invånare inte har tillgång till den fulla potential som ett väl utvecklat och tillgängligt biblioteksväsende ger.

Tillgängligheten till bibliotek sjunker och bibliotekslagens krav på likvärd och jämlik tillgång uppfylls inte. Mer än en tredjedel av alla folkbiblioteksfilialer har lagts ner sedan 1990. Under tre decennier har barn i Sverige också fått sämre tillgång till bibliotekarier, som blir färre och färre i förhållande till antalet invånare. Budgetarna för inköp och kompetensutveckling hänger inte med för att möta behoven. Hälften av Sveriges elever i grund- och gymnasieskolan saknar tillgång till ett bemannat skolbibliotek. 90 av landets 290 kommuner saknar egna skolbibliotek helt. Det gör färre bibliotekarier, ökat avstånd och minskad tillgång till bibliotek. Anställda på myndigheter och forskare och studenter har ojämlig tillgång beroende på var man arbetar/studerar.

Till det kommer att lagstiftning, regelverk och rutiner inte hänger med.

Upphovsrättslagstiftningen bör ses över för att motverka inlåsnings effekter för fri tillgång till information och kunskap via bibliotek. Sekretesslagstiftningen måste anpassas till den moderna biblioteksverksamheten för att trygga användarnas integritet i det digitala biblioteket. Pliktlagen måste moderniseras, licenssystemen måste omformas för att öka inte minst myndighetsbibliotekens tillgång till digitala resurser. Skollagen och bibliotekslagen bör skärpas i flera avseenden rörande bibliotek.

Mer finns att läsa i följande artiklar i GP och dagens samhälle:

<http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.2842406-lev-upp-till-lagen-satsa-pa-skolbiblioteken>

<http://www.dagensamhalle.se/debatt/politiker-ta-fullt-ansvar-foer-biblioteken-19380>

<http://www.dagensamhalle.se/debatt/skaerp-lagen-sa-att-biblioteken-blir-till-foer-alla-16793>

En nationell biblioteksstrategi

En strategi bör innehålla följande delar (*Sverige så in i Norden efter, Svensk biblioteksförning 2007*):

- Samhällsanalys
- Identifiering av samhällsmål relevanta för bibliotekssektorn
- Specificering av bibliotekens roll för att nå målen
- Identifiering av hinder för att biblioteken ska kunna fullgöra sina uppgifter
- Strategier för att undanröja hinder och för att nå målen

Bibliotekslagen bör tjäna som utgångspunkt för hela arbetet.

Samhällsanalys och samhällsmål

Analysen behöver vara bred och analysera generella tendenser i samhällsutvecklingen, demokrati, delaktighet, media, digitalisering, utbildning, kultur, bildning. Analysarbetet behöver samordnas med pågående och nyligen avslutade statliga utredningar inom området. (Medieutredningen, Demokratiutredningen, Digitaliseringskommissionen, Skolkommissionen, Framtidskommissionen, Musieutredningen m fl) IFLA:s trendrapport och Svensk biblioteksförnings omvärldsanalys i samarbete med Kairos Future är andra ingångsvärden i arbetet.

Utifrån bibliotekslagens målparagraf, regleringen av prioriterade grupper och den särskilda regleringen av folkbiblioteken identifieras lagar och styrdokument som behöver analyseras för att kunna identifiera samhällsmål relevanta för bibliotekens uppgift/verksamhet. Det kan t ex handla om skollag och läroplaner, högskolelagen, hälso- och sjukvårdslagen osv.

Bibliotekens roll

Vilken roll biblioteken ska ha framgår i huvudsak av bibliotekslagen men kompletteras också av arbetet med att identifiera andra relevanta samhällsmål enligt ovan. Syftet är att precisera bibliotekens roll och uppgifter i förhållande till bibliotekslagen utifrån omvärldsanalysen men också deras roll/uppgift i förhållande till andra samhällsmål.

I arbetet bör övervägas om ytterligare lagregleringar av biblioteksverksamhet är önskvärd för att tydliggöra bibliotekens roll, t ex genom ytterligare regleringar i skollagen, högskolelagen, förvaltningslagen och hälso- och sjukvårdslagen. (*Remissvar på bibliotekslagen, Svensk biblioteksförning*)

I arbetet med att identifiera bibliotekens roll kan man med fördel utgå från och använda sig av de strategiska frågeställningar Svensk biblioteksförning presenterat (*Bibliotek i nationens intresse, Svensk biblioteksförning*)

En självklar utgångspunkt för definition av bibliotekens roll är också de olika internationella biblioteksmanifesten. (*Bibliotekens internationella manifest, Svensk Biblioteksförning och Unesco*)

Svensk biblioteksförning har i en rad rapporter fördjupat kunskapen om bibliotekens roll och uppgifter, t ex:

- Effektiv vetenskaplig kommunikation
- Biblioteken och medie- och informationskunnigheten

- Medie- och informationskunnighet
- Skolbibliotekspolitisk översikt

Samtliga publikationer nås via vår webbplats.

Hinder

Ett stort och övergripande hinder är att bibliotekens roll och uppgifter inte fullt ut uppmärksammas. Därför tas heller inte biblioteken i tillräckligt stor omfattning i anspråk för att bidra till att viktiga samhällsmål uppnås. Analysen ovan kommer att bidra till att ett sådant hinder undanröjs.

Svensk biblioteks förening har utöver det identifierat en rad mer konkreta hinder för att bibliotekens fulla potential ska kunna tas tillvara:

1. Brist på bemannade skolbibliotek och lagreglering av bemanningskrav
2. Bristande ekonomiska resurser för personal och media i folkbiblioteken
3. Brist på jämlik tillgång till biblioteksresurser – alla har inte tillgång till bibliotek
4. Brist på en gemensam fungerande teknisk infrastruktur (katalog, licenser, e-tjänster mm)
5. Brist på kvalitetskriterier och kvalitetsindikatorer, inte minst för folkbibliotekssektorn som har ett lagstadgat kvalitetskrav utan fungerande nationella kvalitetssystem.
6. Brist på fungerande fortbildning och kompetensutveckling
7. Brist på forskning inom området
8. Brist på uppföljning och tillsyn över bibliotekslagen
9. Brist på regelverk och regleringar kring den personliga integriteten i biblioteksmiljöer
10. Avsaknad av strategi för långsiktig tillgång till fysiska samlingar
11. Brist på tydliggjord roll för myndighets- och specialbiblioteks roll i den vetenskapliga informationsförsörjningen.
12. Brister i harmoniseringen av upphovsrätten på EU-nivå försvårar forskningssamarbete, text- och datautvinning samt tillgängliggörande av insamlat e-pliktmaterial.
13. Brist på tydlighet kring öppen tillgång och vilken typ av fritt tillgängliggörande som kommer att krävas.

Strategier

1. Lagreglera bemanningskravet för skolbibliotek (*Svensk biblioteks förenings remissvar över skollagen*) och ta fram en plan för utbyggnad och finansiering av bemannade skolbibliotek.
2. Genomför en analys av folkbibliotekens möjligheter att nå upp till bibliotekslagens krav (förslag från Statens Kulturråd) och utifrån den ta fram en överenskommelse om hur folkbibliotekens möjligheter ska stärkas.
3. Kartlägg hur jämlik tillgången till biblioteksresurser är, t ex genom en studie av hur bibliotekens fysiska placering förhåller sig till olika socioekonomiska områden. Fördjupade analyser bör också göra över olika socioekonomiska gruppers tillgång till och användning av biblioteksresurser. KB bör ges i uppdrag att utarbeta riktlinjer för likvärdighet i bibliotekssektorn samt föreslå åtgärder för att detta ska uppnås.
4. KB bör ges i uppdrag att stärka den gemensamma tekniska infrastrukturen. Om en utbyggnad av en nationell katalog kräver kommunal medfinansiering (för att kommunerna idag redan betalar för katalogiseringsarbete) bör skatteväxling övervägas.
5. Komplettera bibliotekslagen med en bestämmelse om att den myndighet som regeringen bestämmer ska utarbeta och genomföra nationella planer och strategier,

ange kvalitetsmått och indikatorer samt följa upp kvaliteten i biblioteksverksamheten.
(*Svensk biblioteksförnings remissvar över bibliotekslagen*)

6. Utarbeta en strategi för genomförande och finansiering av fortbildning och kompetensutveckling.
7. Stärk forskningen inom B&I-området.
8. Komplettera bibliotekslagen med en bestämmelse om att den myndighet som regeringen bestämmer får meddela särskilda föreskrifter om det allmänna biblioteksväsendet och tillämpningen av bibliotekslagen. (*Svensk biblioteksförnings remissvar över bibliotekslagen*)
9. Genomför en översyn av sekretesslagen t ex med utgångspunkt i IFLA:s uttalande och integritet i biblioteksmiljön och föreslå insatser.
10. Ta fram en strategi för långsiktig tillgång till fysiska samlingar. (*Rapport: effektiv vetenskaplig kommunikation, Svensk biblioteksförning*)
11. Ge relevanta myndigheter alt Statskontoret i uppdrag att redovisa hur de säkrar sin vetenskapliga informationsförsörjning, vilka problem som finns att införskaffa relevanta resurser samt vilka samordningsbehov som finns. (*Rapport: effektiv vetenskaplig kommunikation, Svensk biblioteksförning*)
12. Genomför en översyn av upphovsrättslagstiftningen. (*Rapport: effektiv vetenskaplig kommunikation, Svensk biblioteksförning*)
13. Regeringen måste ta ställning till VR:s förslag till nationella riktlinjer för Open Access. (*Rapport: effektiv vetenskaplig kommunikation, Svensk biblioteksförning*)

Niclas Lindberg
Generalsekreterare
Svensk biblioteksförning